

УДК 028:004.738.5
316.776:004.738.5
004.738.5:159.953
655.3.066.11
655.3.066.11:004.738.5
Прегледни рад

Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу

Желько Вучковић
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору
z.vuckovic@yahoo.com

Гордана Стокић Симончић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет, Катедра за библиотекарство и информатику
gordana.stokic@yahoo.com

Сажетак

Циљ овог рада није да понуди коначан одговор о улози и судбини читања у дигиталном добу, већ да отвори неколико питања о смислу читања у савременом свету и да покаже да је реч о феноменима који су веома индикативни не само за свет књига и библиотека, већ и за културу и друштво у целини.

Више од пет векова наш интелектуални и културни дискурс обликују модели комуникације који проистичу из природе штампаних медија, тако да прелазак на мрежно и електронско комуницирање доноси наговештај радикалног преустројства у моделу понашања и разумевања света, у поимању ауторитета, у односу аутора и читалаца, у начину на које циркулишу идеје и модели понашања и мишљења. Између дигиталних оптимиста и дигиталних скептика, развијена друштва данашњице (Сједињене Америчке Државе, Шведска) осмишљавају, реализују и промовишу бројне програме за промоцију књиге и читања, као темељне претпоставке за достизање информационе писмености. Носиоци тих активности најчешће су невладин сектор и библиотеке.

Кључне речи:

читање, разумевање, дигитално доба, информациона писменост, кликовно мишљење, електронска књига, штампана књига, промоција књиге, промоција читања, електронска комуникација.

Увод

Циљ овог текста није да понуди коначан одговор о улози и судбини читања у информационом друштву.¹ Управо обрнуто, покушаћемо да отворимо неколико питања о смислу читања у савременом свету и да покажемо да је реч о феноменима који су врло индикативни, не само за свет књига и библиотека, већ и за културу и друштво у целини. Методолошко полазиште нашег истраживања чини идеја о књизи и читању као микромоделу целокупне културе. Култура, књиге и читање чине нераскидиво јединство. Култура, као свет симболичних и осмишљених творевина човековог стваралаштва, отвара животни простор за читање, мишљење и разумевање: „У контексту овакве улоге свет као културна реалност претвара се у једну огромну књигу која укључује знања, веровања, уметност, морал, законе, обичаје, а такође

и информатичке способности и навике које је створио и усвојио човек као члан друштва. Читалац се судара са сложеном хијерархијом нивоа које мора да прође урањајући у текст књиге. Култура у целини може да се посматра као текст, пише Јуриј М. Лотман. Међутим, изузетно је важно нагласити да је то сложено устројен текст који се разлаже на хијерархију текстова у текстовима и формира сложене укрштаје текстова“.²

Аналогна дилема: дигитални оптимизам и дигитални скептицизам

Више од пет векова наш интелектуални и културни дискурс обликују модели комуникације који проистичу из природе штампаних медија, тако да прелазак на мрежно и електронско комуницирање доноси наговештај радикалног преустројства у начинима понашања

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта Дигиталне медијске технологије и друштвено-образовне промене, број 47020, Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

² Марија Васиљевна Карданова, „Култура читања у ритму граничне рационалности“, у: *Библиотека као оiledало васељене*, прир. Добрило Аранитовић, 425 (Београд: Службени гласник, 2009).

и разумевања света, у поимању ауторитета, у односу аутора и читалаца, у начину на који циркулишу идеје и модели понашања и мишљења. Померање доминантног модела комуницирања од књиге ка екрану доноси нове изазове, у распону од репресивног до еманципаторског модела света. Расправа о будућности књиге и читања тако постаје расправа о магистралним правцима развоја друштва и културе.

У последњој декади XX века појављују се и оштре научне полемике о природи, смеру и смислу информатичке револуције и њеном утицају на читање, образовање и културу. Актери ових полемика у основи се могу поделити на заступнике дигиталног оптимизма и на дигиталне скептике. Амерички футуролог Николас Негропонт један је од најутицајнијих заступника безграничног технолошког оптимизма, у књизи чији наслов садржи јасну поруку и препоруку: *Бити дигиталан*. У овом манифесту компјутерске ере, Негропонт образлаже своје уверење да ће тек у информатичком друштву бити могућа пуна слобода сваког појединца, подржана компјутерима и телекомуникацијама као „коначном технологијом слободе“: „Више од свега осталог, мој оптимизам долази из оснажујуће природе дигиталног начина живота. Приступ, мобилност и способност да се утиче на промену јесу фактори који ће будућност учинити тако различитом од садашњости. Информативни аутопут данас може звучати као заблуда, али он је прикривена изјава о сутрашњици. Он ће постојати, превазилазећи наша најлуђа предвиђања. Како деца буду усвајала глобалне информативне ресурсе и како буду откривала слободу да без дозвола учитеља раде са њима, ми ћемо бити на путу да пронађемо нову наду и достојанство на местима где су они претходно врло мало постојали“³. Негропонт посебно наглашава да истинска вредност компјутерских мрежа и интернета мање лежи у информацијама, а више у људској заједници. Информативна магистрала је много више него пречица ка свакој књизи у Конгресној библиотеци – она ствара потпуно нову глобалну друштвену заједницу.

Са супротног, критичког полазишта, у књизи под насловом *Гутенбергове елегije*, Свен Биркерц истражује судбину књиге и читања у електронској култури. Савремена цивилизација налази се у средишту транзиције, друштвеног и технолошког преображаја од штампе ка електронској комуникацији. Књига је, сматра Биркерц, идеално средство за пренос идеја, средство које је прославило реч обезбеђујући јој трајност, преносивост и свеприсутност. Књиге су простор рефлексije и мудрости, темељ за учење и разумевање света око нас. Искусство читања доводи нас до властитих корена и осветљава најскривеније тајне људске егзистенције⁴.

Какве су последице заласка Гутенбергове галаксије и транзиције од културе књиге до културе екрана и електронске комуникације? Према Биркерцу, последице су веома забрињавајуће: фрагментаризација простора и времена, губитак пажње и посвећености, нестрпљивост, брзина и површност, недостатак жеље за систематским и продубљеним читањем и истраживањем, губљење вере у приповедање, радикални раскид са традицијом, одсуство визије, осиромашење и ерозија језика, укидање приватности, тотална зависност о технологији. Овај електронски постмодернизам ставља на коцку душу појединца и друштва у целини, подривајући саму суштину личног и колективног идентитета и трајања. Укратко, постмодерни електронски свет нуди нам Фаустову нагодбу у којој продајемо своју духовност и своје душе за неизвесну дигиталну будућност.

Пolemика између заговорника и критичара дигиталне револуције наставља се и у нашем времену. Године 2008. у часопису *Атлантjик* објављен је антологијски текст Николаса Кара под насловом „Да ли нас Гугл заглупљује: шта интернет чини нашем мозгу?“. Полазећи од Маклуанове максиме да је медијум порука, то јест да начин на који нешто саопштавамо утиче на смисао и садржај поруке, Кар истиче да интернет репрограмира нашу меморију, навикава нас на константно стање расуте пажње и води до нестајања способности дубинског читања и разумевања. Ми нисмо оно *шjта* читамо, ми смо оно *како* читамо. Када читамо са екрана, брзо мењање фокуса и нових линкова претвара нас у пуке декодере информација, неспособне да се усредсредимо на садржај и пратимо сложене аргументе или заплете у тексту. Интернет не мења само начин на који читамо, већ и начин на који мислимо⁵. Тезе из овог есеја Кар разрађује у књизи *Плићаци: шjта интернет чини нашем мозгу*, објављеној јуна 2010. године. Он закључује да нам је интернет ставио на располагање незамисливо обиље информација, али по цену интелектуалне плиткости коју нам не може надоместити ширина информационог океана.⁶

Међутим, може се рећи да је дискусија о односу штампане књиге и електронског читача још увек у фази дефинисања правих проблема. Традиционалисти, попут Свена Биркерца, упозоравају на техничке и емоционалне недостатке е-читача: немате осећај докле сте стигли са читањем, не постоји мирис нити додир књиге, не постоје трагови ранијих читања. Чак је и оснивач компаније Амазон признао да је Kindle више услуга него артефакт. Такође, када читате деци, њихову пажњу више привлаче дугмад и тастатура него садржај приче. Организациона логика електронског текста другачија је

³ Nikolas Negropont, *Biti digitalan* (Beograd: CLIO, 1998), 236.

⁴ Swen Birkerts, *The Gutenberg elegies: the fate of reading in an electronic age* (New York: Faber and Faber, 1994).

⁵ Nicholas Carr, "Is Google Making Us Stupid?" (2008), <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/npeyzeto/25.7.2008>.

⁶ Nicholas Carr, *The Shallows: What the Internet is doing to our brains* (New York: W. W. Norton, 2010).

у односу на традиционалну књигу која је и даље најбољи модел продубљеног изучавања и студирања текста. Велики број нових издања и нових технологија за њихову припрему и дистрибуцију није гаранција активног и креативног читања и квалитетне читалачке публике. Како с правом запажа Јасна Јанићијевић, човек масовне публике мало чита велика и значајна дела светске литературе, спознајући стварност преко електронских слика које га довољно забављају, обавештавају или поучавају, и које су сурогат за сваку врсту креативног, индивидуалног стваралаштва: „Чудно је у којој мери човек данашњице, иако окружен најсавременијим електронским оруђем које му у сваком погледу олакшава живот, та иста оруђа најмање користи да уздигне своју духовност и покрене своју креативност, задовољавајући се илузијом да је сасвим довољно неговати властиту башту, како је то давно рекао лукави Волтер, и у њој имати потпуни комфор. Још ако ту башту може да прекрије и властитом електронском мрежом, може му се остварити некада сасвим утопијски сан да не искорачивши из ње, а задубљен у листање Интернета, сазна све што би му иначе књиге, људи и живи догађаји могли саопштити“⁷.

С друге стране, електронски ентузијастички указују на предности нових технологија, уз уверење да је дигитална писменост нова шанса за човечанство и да млада генерација нема емоционалних потешкоћа у прихватању нових медија. Такође, 2007. године на тржишту се појавила и машина за брзо штампање књига, *Espresso Book Machine*, која је у стању да преузме дигитализована издања и произведе и повеже класичну књигу од 300 страна са насловном страном и корицама за само четири минута. У току су договори са издавачима и дигиталним библиотекама који могу резултирати новом симбиозом гутенберговске и електронске цивилизације. Занимљиво је да је први пројекат дистрибуције књига у дигиталној форми назван управо именом Јохана Гутенберга. Пројекат који је 1971. године започео студент Универзитета у Илиноису Мајкл Харт залаже се за креирање електронских верзија књига у јавном домену и за њихово бесплатно дистрибуирање путем интернета. Данас је могуће преузети преко 30.000 наслова електронских књига, а преко 100.000 наслова доступно је преко институција које су партнери у пројекту. На адреси www.gutenberg.org доступна је и статистика коришћених електронских издања, па се тако, на пример, може видети да је марта 2010. најтраженија књига била *Алиса у земљи чуда* са 24.318 преузимања, док је на 97. месту *Комунистички манифест* са 2.464 преузимања.

Теоријске расправе о друштвеним и педагошким последицама коришћења интернета у свету прате и систематска емпиријска истраживања информационог понашања Гугл-генерације, попут оних која су спровели OCLC у Охају 2006. под насловом *Студентске перцепције*

библиотека и информационог ресурса и Британска библиотека у Лондону 2008. под насловом *Информационо понашање истраживача будућности*. Поменуте студије преокренуле су уобичајено уверење да је Гугл-генерација информационо најписменија од свих досадашњих генерација утврдивши њене следеће карактеристике:

1. Привидна лакоћа у руковању и блискост са рачунарима нису праћени разумевањем садржаја, квалитета и релевантности информационог извора.
2. Студенти мало пажње посвећују евалуацији информација бирајући прве резултате са листе пронађених извора.
3. Гугл је главни информациони бренд.
4. Ретко се користе библиотечки сајтови.
5. У исто време раде више ствари на интернету.
6. Воле да се забављају, па очекују да и формално образовање буде забавно.
7. Компјутерске вештине стичу методом покушаја и погрешака, а често користе COPY-PASTE.
8. Предност дају визуелним и скраћеним информацијама, а не пуном тексту.
9. Осећају потребу да стално буду на мрежи, а другаре сматрају важнијим извором информација од формалних ауторитета.
10. Гугл-генерација не поштује интелектуалну својину.⁸

У књизи под насловом *Гугл универзитет: образовање у (пост)информатичком добу*, Тара Брабазон је у самој једној реченици прецизно одредила кључни проблем читања, али и образовања у свету интернета и убрзаног развоја нових информационог и комуникационих технологија: „Кликтање замењује мишљење“⁹. Нове технологије и оруђа попут веб 2.0 дозвољавају свима да партиципирају у креирању и ширењу интернетских садржаја, али растући квантитет информација и разни методи приступа не гарантују квалитет и креативност њихове употребе. Могући пут за решавање овог проблема Тара Брабазон види у обједињеном напору наставника, педагога и библиотекара да се Гугл трансформише од оруђа забаве до оруђа образовања, критичког и рефлексивног мишљења. Без обзира на глобалну технолошку и информациону инфраструктуру, информатичко друштво неће се трансформисати у друштво знања док сваки појединац не буде оспособљен да одабере, организује, пренесе и користи информације на креативан и друштвено одговоран начин.

Тешко је, ако не и немогуће, дати рецепт за превазилажење кризе читања са којом се данас све дубље

⁸ OCLC. "College students perception of libraries and information resources" (2006), <http://www.oclc.org/reports/pdfs/studentperceptions.pdf> (преузето 20. 9. 2006); UCL CIBER group, "Information behaviour of the researcher of the future" (2009), <http://www.bl.uk/news/pdf/googlegen.pdf> (преузето 23. 11. 2009).

⁹ Tara Brabazon, *The University of Google: Education in a (post) information age* (Aldershot: Ashgate, 2007), 16.

⁷ Јасна Јанићијевић, „Од књиге до компјутера“, *Полишика* (23.10. 1999): 21.

суочавамо. Криза читања само је израз дубље кризе вредности постмодерне епохе површности и заводљиве виртуелне реалности. Па ипак, тамо где је опасност расте и оно што може бити спасоносно. Информатичка револуција пружа нове шансе и нове изазове библиотекарској професији. Њен задатак не може бити само обезбеђивање брже доступности до свих информација и публикација, већ и негововање читалачких укуса и навика и враћање на већ помало заборављену магичну сврху читања и књига. Можда нам треба једна нова утопија о универзалном братству читалаца.

У читању је суштина: добра пракса у САД и Шведској

Интересантно је приметити да се у срцу информационе технологије, као и у крилу друштава са најразвијенијом социјалном структуром, најсистематичније ради на промоцији књиге и читања. Узимајући као пример ситуацију у Сједињеним Америчким Државама и Шведској, можемо констатовати и чињеницу да се оваквим акцијама много ређе баве министарства културе и владине агенције, а да се много чешће акције, пројекти и идеје покрећу у невладином сектору. Отуда промоција књиге и читања у овим земљама има знатно ширу демократску платформу.

У Сједињеним Америчким Државама писменост и читање промовишу: 1) различите владине агенције, на националном, државном и локалном нивоу; 2) националне, државне или локалне непрофитне организације; 3) волонтери и филантропи; и 4) фондације и корпорације које користе владине пореске олакшице за давања у добротворне сврхе.

Центар за књигу Конгресне библиотеке у Вашингтону основан је 1977. године у настојању да се *погоси* јавно интересовање за књигу и читање, као и истраживања улоге књиге у дифузији знања. Сви програми и пројекти финансирају се фандрејзингом: из приватних извора, из давања тј. прилога појединаца, корпорација, фондација или трансфером фондова других владиних агенција.¹⁰ Центар за књигу данас је катализатор огромног броја идеја и акција на промоцији читања, библиотека и писмености и бави се:

- I Научним радом везаним за књигу и њену друштвену улогу: објављује књиге из историје књиге, штампе и библиотека, организује симпозијуме и округле столове, прати судбину америчке књиге у иностранству.
- II Формирањем *заједнице књиге* (the community of the book): покушава да окупи, ојача везе и удружи снаге свих посленика на пољу књиге: аутора, дизајнера књига, издавача, штампара, дистрибутера, библиотекара, научника и издавача ... Та заједница сада броји преко 300 организација.
- III Промоцијом читања, углавном путем две мреже: 1) деведесетак непрофитних, јавних, образовних и владиних организација који представљају партнере Центра за књигу на промоцији читања; и 2) државних центара за књигу широм САД.

Центар је са партнерима организовао низ пројеката попут: *Read More About It!*¹¹, *A Nation of Readers*, *The Year of the Reader*, *Year of the Young Reader*, *Year of the Lifetime Reader*, *Explore New Worlds – Read!*, *Shape Your Future – Read!*, *Telling America's Story*.

У све ове програме укључене су славне личности као промотори акција. Тако је, у оквиру популарног *Ophra Winfrey Shaw* програма годинама емитован *Ophra's Book Club*, а на постерима који промовишу читање нашли су се и Ентони Хопкинс, Серена Вилијамс, Мерион Џоунс...

Државни центри за књигу нису били изворно део плана за формирање Центра за књигу у Конгресној библиотеци. Међутим, од 1984. до 2002. формиран су центри за књигу у свим државама чланицама САД. Основни принципи деловања су им да треба да делују на целој територији односне државе у смислу промоције књиге, читања и писмености, да се морају самостално финансирати и да морају разумно користити своју везу са Конгресном библиотеком. Они обнављају своје чланство сваке три године, подносећи истовремено извештај о раду и планиране активности у долазећем периоду. Центри за књигу појединих држава често су при државној библиотеци или великом систему јавних библиотека, али могу се налазити и

¹⁰ Пре оснивања Центра за књигу у Конгресној библиотеци, од 1954. до 1974. у САД постојао је Национални комитет за књигу (*National Book Committee*), који је промовисао књигу, читање и библиотеке, а чији су суоснивачи и спонзори били Амерички савет издавача књига (*American Book Publishers Council*) и Америчко библиотекарско удружење (*American Library Association*). Овај комитет и ALA су 1958. постали ко-спонзори Националне недеље библиотека (*National Library Week*), која се од тада организује сваке године у априлу, као медијска кампања којом се грађани подстичу да финансијски и личним ангажовањем помажу рад библиотека. Интересантно је да су издавачи, као покретачи идеје о оснивању овог комитета, 1973. године, престали да га финансирају, разишавши се од библиотекара по питању ауторских права, схватању улоге телевизије у односу на штампању књигу и по питању отворености односно затворености чланства самог Комитета. Највећи амерички издавачи, међутим, постали су први приложници новооснованог Центра за књигу.

¹¹ Године 1978, на CBS Television, 30 секунди траје кратка порука после завршетка неког програма: прочитајте више о томе (на пример, ако вам се допао програм, ево 3-4 књиге које препоручује Конгресна библиотека: у локалној библиотеци ће бити пресрећни да вам помогну да прочитате више о томе!). После 19 година емитовања, пројекат је завршен 1999, а Центар је припремио више од 400 порука које су на CBS-у ишле после играних филмова, великих спортских догађаја, концерата, серија, цртаних филмова, вести. Спикери су, при томе, били Хенри Фонда, Миша Баришњиков, Мики Маус, Снупи... Прочитај више о томе! данас постоји на веб сајту Конгресне библиотеке преко American Memory Learning Page.

на универзитету или некој институцији културе. Најпопуларнији програми државних центара су: државни фестивал књиге, награда за књигу, стварање државне литерарне мапе и базе података о ауторима (*Language of the Land*). Међу најпопуларнијима је и пројекат *Писма о књижевности* (*Letters About Literature*) – такмичење ученика у писању есеја-писа о томе како су одређена књига или аутор утицали на њихов живот), и пројекат *Једна књиџа, једна заједница...*

- IV Промоцијом библиотеке.
- V Промоцијом писмености путем пројеката какви су *Family Literacy Project* и *Reading Powers the Mind*.
- VI Организовањем националног фестивала књиге, који се од 2001. године организује у Вашингтону.

Иако су истраживања објављена под називом *Културни барометар 2000*. (*Kulturbarometern 2000*) показала да је те године 70% људи узраста од 9 до 79 година посећивало јавне библиотеке, а да је 80% прочитало бар једну књигу из задовољства, у Шведској је период 2000–2002. обележио Покрет за читање. Невладина асоцијација *Läsrorelsen*¹² покренула је пројекат сматрајући да је језик неопходан предуслов за демократске односе у друштву. Краљевска библиотека Шведске у Стокхолму и јавне библиотеке широм земље играле су најважнију улогу у кампањама, које су се под различитим слоганима настављале годину за годином.

Шведски закон о библиотекама има посебан параграф који се односи на рад са децом, у коме се истиче да би библиотека требало да брине о развоју језика и промовисању навике читања код најмлађе популације. Неколико је основних одредница којима се, на основу овога, руководе шведски библиотекари:

- библиотека мора бити привлачно, забавно и инспиративно место сусретања;
- развијање језика и читалачких навика значи чврсту везу са књижевношћу;
- родитељи су важна циљна група у овом процесу;
- развој језика и читалачких навика значи и развој слободe говора и креативности.

Дечји диспанзери и обданишта посебно су повезани са библиотекама и реализују низ пројеката за децу најмлађег узраста. Пројекат *Gift Book* намењен је имигрантским породицама које, шест месеци по рођењу детета, долазе у јавну библиотеку по бесплатну чланску карту и поклон-књиге и сликовнице за бебу. Програм *Језик на врховима Ирстхију*, одвија се уз јестиве књиге и глодалице, а циљ радионица је да се, у присуству родитеља, деци помогне код изговарања првих речи. У оквиру овог програма одвија се и подпрограм *Грицни књиџа*.

Велику популарност постигао је, претходних година, пројекат *Чишај ми, шаша*. Проистекао из сазнања да су углавном мајке те које читају малој деци, овај пројекат настоји да анимира мушког родитеља и обучи га за читање код куће. Идеја за овакву акцију потекла је од библиотекара јавних библиотека, али је свесрдно прихваћена и подржана од неколико гранских синдикалних организација чији су чланови претежно мушкарци. Из пажљивих популационих истраживања проистекао је и пројекат *Унуци свију нас*, који најстарију и најмлађу популацију усмерава једне на друге омогућавајући волонтерима старије животне доби да читају младима у библиотеци.

На идеји *једна књиџа – једна заједница* заснива се *Звоно за књиџу* – врста једногодишњег пројекта који финансира основна школа, а организују заједно градска библиотека и школа. Током године деца активно раде на књизи једног аутора, разговарају о мотивима, организују се мале тематске радионице, презентације појединих одељења јер – свако одељење има различиту књигу. На крају школске године, у посету школи долазе писци обрађиваних књига.

Нарочита пажња која се поклања деци-читаоцима проистиче из сазнања да се у најранијем добу формирају како навике читања, тако и навике мишљења и да их дете мора развијати много пре поласка у школу.

Закључак

Чини се да је кључни епистемолошки проблем несклад између високог нивоа рачунарске писмености Гугл-генерације и ниског нивоа њене информационе писмености. Рачунарска писменост подразумева способност коришћења рачунарских система, мрежа и програма. Иако се ова вештина често поистовећује са информационом писменошћу, треба знати да се ради о два суштински различита феномена. Рачунарска писменост превасходно обухвата познавање технологије и њеног функционисања, док се информациона писменост више бави садржајем, квалитетом и релевантношћу информационих извора. Информационо писмени су они појединци који су научили како треба учити, јер знају како је људско знање организовано, како пронаћи праве информације и како их ефикасно и друштвено одговорно користити. Информациона писменост оспособљава људе да уче током целог живота и да буду успешни у динамичном окружењу високих информационих технологија. Она је неопходна претпоставка за дубинско читање и разумевање, уместо површног претраживања и учења са инстант резултатима¹³.

Интегрални концепт информационе писмености требало би да обједини вредности традиционалне књижне

¹² Catharina Stenberg, "Reading research in Sweden - a short survey" <http://archive.ifla.org/IV/ifla67/papers/181-113e.pdf>

¹³ Жељко Вучковић и Нада Тодоров, *Култура читања у времену Инјернејш* (Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натшевић“, 2010).

писмености и предности електронских књига и библиотека. Па ипак, у покушају да створи слику неког будућег идеалног читаоца у свету хипертекста и интерактивности, Небојша Ковачевић с правом упозорава да оваква слика поред оптимизма технолошких утопија може садржати и једно ново искуство трагичног: „Можда то није никакав идеални читалац, натчовек дигиталног, већ парадоксално, пре очајник, понајвише налик Кјеркегоровом хероју

вере. Или неки нови, још непознати трагични јунак који се сваке вечери, у мраку собе коју осветљава само хладно светло компјутерског екрана или е-читача, без страха баца у сусрет бескрајној усамљености“¹⁴.

¹⁴ Небојша Ковачевић, „О могућности и стварности: једно (не)аристотеловско читање е-књига“, *Култура*, 129 (2010): 31.

Литература

1. Birkerts, Swen. *The Gutenberg elegies : the fate of reading in an electronic age*. New York: Faber and Faber, 1994.
2. Brabazon, Tara. *The University of Google: Education in a (post) information age*. Aldershot: Ashgate, 2007.
3. Вучковић, Жељко и Нада Тодоров. *Култура читања у времену Интернета*. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натшевић“, 2010.
4. Јанићијевић, Јасна. „Од књиге до компјутера“. *Полишика* (23.10. 1999): 21.
5. Карданова, Марија Васиљевна. „Култура читања у ритму граничне рационалности. У: *Библиотека као оједало васељене*. Приредио Добрило Аранитовић, 424-437. Београд : Службени гласник, 2010.
6. Ковачевић, Небојша. „О могућности и стварности: једно (не)аристотеловско читање е-књига“. *Култура* 129 (2010): 20–31.
7. Negropont, Nikolas. *Biti digitalan*, Beograd: CLIO, 1998.
8. OCLC. "College students perception of libraries and information resources", 2006. <http://www.oclc.org/reports/pdfs/studentperceptions.pdf> (преузето 20. 9. 2006).
9. UCL CIBER group. "Information behaviour of the researcher of the future", 2009. <http://www.bl.uk/news/pdf/googlegen.pdf> (преузето 23. 11. 2009).
10. Carr, Nicholas. "Is Google Making Us Stupid?", 2008. <http://www.theatlantic.com/magazine/archive> (преузето 25. 7. 2008).
11. Carr, Nicholas. *The Shallows: What the Internet is doing to our brains*. New York: W. W. Norton, 2010.
12. Stokić Simončić, Gordana. *Best Practice u 22 priče : komunikacija, kultura organizacije, odnosi biblioteka s javnošću*. Pančevo: Gradska biblioteka Pančevo; Istočno Sarajevo: Matična biblioteka Istočno Sarajevo, 2009.

Reading, Clicking and Thinking in the Digital Age

Summary

The aim of this paper is not to offer an ultimate answer about the role and fate of reading in the digital age, but to open several questions about the meaning of reading in the modern world and to demonstrate that these phenomena are very much indicative not only for the world of books and libraries, but also for culture and society in general.

For more than five centuries our intellectual and cultural discourse has been shaped by models of communication arising from the nature of printed media, so the transition to the network and electronic communication brings a hint of a radical reorganization within the model of behavior and understanding the world, in the apprehension of authority, relationship between authors and readers, and the way the ideas and models of behavior and thinking circulate. Between digital optimists and digital skeptics, the developed societies of today (United States of America, Sweden) devise, realize and promote numerous programs aimed at promotion of books and reading, as the basic preconditions for achieving the information literacy. The integral concept of the information literacy should integrate the values of traditional print literacy and the advantages of electronic books and libraries. Those who carry out these activities are mostly non-government sector and libraries, where the information revolution offers new opportunities and new challenges.

Key words:

reading, understanding, the digital age, information literacy, click-thinking, electronic book, printed book, book promotion, the promotion of reading, electronic communication.